

Az alsóvárosi társadalom és a Havibúcsú

1997 nyarán a Nemzetközi Néprajzi Diákszemináriumhoz kapcsolódóan az alsóvárosi lakosok és a búcsú kapcsolatát vizsgáltuk. Tapasztalatainkat a következőkben foglaljuk össze.

Az alsóvárosiakkal folytatott beszélgetések során hamar kiderült, hogy a vizsgált területen nagy változások történtek a század során. A második világháború után az új ideológia megjelenésével a hatalom igyekezett háttérbe szorítani a búcsú vallásos jellegét, az ünnepet ugyanis nem tudta volna teljesen megszüntetni. Éppen ezért jól elkülöníthető a két korszak: a háború előtti és a mai.

Mielőtt ismertetnénk a háború előtti szokásokat, meg kell említenünk Bálint Sándor munkásságát és hatását. Ő vizsgálta legalaposabban ezt a témát, posztumusz jelent meg kismonográfiája Szeged-alsóváros, Templom és társadalom címmel. Bálint Sándor személyes hatása tetten is érhető: fiatalabb adatközlők (középkorúak) személyes beszélgetések és a plébánián tartott előadásai alapján töle tudják, hogy milyen volt régen az alsóvárosi búcsú.

Az 1920-as években született korosztály saját élményeire támaszkodva mesélt arról, hogy a 30-as évek végétől a 40-es évek közepéig hogyan készülődtek az alsóvárosiak a búcsúra és hogyan ünnepelték meg. E dolgozat nem ellenőrizni kívánja Bálint Sándor eredményeit, hanem azt próbálja bemutatni, hogyan tükrözik a búcsúra való előkészületben történt változások az alsóvárosi társadalom átalakulását.

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK

Előkészületek

Az előkészületek két szinten folytak: szakrális és profán szinten. Az utóbbihoz tartozott a hetekkel korábban elvégzett meszelés, nagytakarítás, de az udvart, a ház környékét is rendbe tették. Ahhoz, hogy a vendégfogadás zökkenőmentesen történjen és a háziak is részt vehessenek a búcsú eseményeiben, pontos „menetrendet” kellett betartani az előkészületekben. Az eseményt megelőző napokban elkészí-

tették a tovább elálló süteményeket, savanyúságot. A gyakorlati előkészületek mellett lélekben is készültek, a búcsú előtt böjtöt tartottak.

A búcsú két napja

A második világháború előtt a búcsúra érkezők gyalog jöttek, sátoros kocsi kísérté őket. A plébánián már a megelőző hetekben hirdették, hogy akinél van elég hely, fogadja be a búcsúsokat, akik rendszerint az udvarban, a színben telepedtek meg. Az alsóvárosi gazdák büszkék voltak, ha búcsúsok szálltak meg az udvarukban és onnan közösen, énekelve mentek a templomba. A szállást szívességből adták, nem vártak érte fizetséget, de illő volt, hogy a megszálló búcsúsok imát mondjanak a háziakért. Olykor baráti kapcsolat is kialakulhatott a háziak és a búcsúsok között, gyakori volt, hogy több éven át ugyanott szállt meg egy-egy csoport. Akik a templom közelében laktak, gyakran nem csak szállást adtak, hanem az udvarukban álló kutat más búcsúscsoportok rendelkezésére is bocsátották.

A megkérdezettek mindegyike beszámolt arról, hogy régen vendégséget tartottak a búcsú két napján. Egy-egy családnak körülbelül 30 vendége volt. Főleg rokonok jöttek a Szeged környéki tanyákról, falvakból. A vendégek már a búcsú első napján megérkeztek, hogy a miséken és az éjszakai virrasztáson is részt vehessenek. A háziak is elmentek a templomba, általában a nagymama maradt otthon, a konyhai teendőket ellátni, de úgy szervezték a tennivalókat, hogy mindenki elmehessen valamelyik misére. Virrasztani főleg az asszonyok mentek, hajnali kettőig akkor is ott voltak, ha másnap helyt kellett állni az ünnepi ebéden.

Az ünnep vallásos tartalmán túl alkalmas volt a szórakozásra is. Adatközlőink a Szentháromság utcán végighúzóató sátorosorokról, és az alkalmi borkimérésekről, a *duttyánokról* számoltak be. A fiatalság által és számára szervezett bálók is részei voltak az ünnepnek. Az élőzenés bálba a lányok csak kísézővel mehettek el. Ez jó alkalom volt az ismerkedésre.

A vasárnap délelőtti mise és a körmenet nagyon fontos volt az alsóvárosiak számára, így aki csak tehetett, ezen részt vett. A körmenet rendje meghatározott volt, de erre adatközlőink már nem emlékeztek pontosan.

A vasárnapi ebédre általában tyúklevest főztek és birka- vagy marhapaprikást. A sütemények közül a rétes volt a legkedveltebb. A vendégek vasárnap délutánig maradtak. A búcsús csoportok is ekkor indultak haza, attól függően, mekkora út állt még előttük. A búcsút lezáró misére főleg az alsóvárosiak mentek el a vendégek távozta után.

Adatközlőink, akik saját háború előtti élményeikről számoltak be, a 20-as években születtek, tehát még gyerekek vagy fiatalok voltak abban az időben. Szívesen emlékeztek vissza a búcsúra, olyan eseményként emlegették, amely nagyon fontos volt az életükben, hosszú ideig készültek rá és hatása is erős volt mind rövid, mind hosszú távon. A búcsú előtt szinte minden gyerek új ruhát kapott. Emlékezetes volt a körmenet, de a vásári forgatag is. A búcsú lehetőséget adott a rokoni kapcsolatok

ápolására, a szűkebb közösség közös élménye volt, de távolabbról érkező emberekkel is megismerkedhettek. Ezekben a napokban kitágult a világ. Egyik adatközlőnk például kedves emlékként tartja számon, hogy 1943-ban a náluk szállást kérő délvidéki búcsús csoporttól tanult egy vallásos éneket, amit máig is szívesen énekel:

*Magyar nemzetnek Védőasszonya
Légy népednek hűséges oltalma!
Ki annyi számos hosszú éven át
Légy hűséges most is megvédeni e hazát!
Védd jó Anyánk ez országot
Mit Szent Királyunk neked ajánlott.
Szűz Anyánk, Te légy velünk,
Ne hagyd, ne hagyd, hogy elveszünk!*

Későbbi életükre fontos útravalóul kapták, hogyan ünnepelnek szüleik, nagyszüleik. Vallásukban is megerősítette őket ez az esemény, ezért nehéz volt elfogadniuk a háború utáni változásokat, amelyek teljesen átalakították az egyén és a közösség viszonyát, a társadalom minden rétegében hatottak.

AZ ALSÓVÁROSIK ÉS A BÚCSÚ KAPCSOLATA 1997-BEN

Alsóváros az utóbbi évtizedek társadalmi mobilitása következtében ma már nem tekinthető sem „parasztvárosnak”, sem „jámbor városnak” – ahogy régen nevezték. Az elmúlt évtizedek tiltásai miatt számos itt lakónak megszűnt a vallás iránti igénye.

Emiatt az alsóvárosi lakosok körében a búcsú fogalma, s ezzel összefüggésben annak megünneplése egymástól nagyon eltérő formákat ölt. Az ünneplés vallási és profán részének aránya alapján az alsóvárosiakat négy csoportba soroltuk, melyeket az alábbiakban ismertetünk.

Az első csoportba azokat a lakosokat soroltuk, akiknél egyaránt hangsúlyos az ünnep vallási és profán része. Ez tehát az a csoport, akik megőrizték a régi szokásokat. Többségük idős, az 1920-as években született, de a beszélgetésekből kiderült, hogy gyermekeik és unokáik körében lesz folytatása az ünnep ilyen típusú megtartásának.

A második csoportot azon vallásos lakosok alkotják, akik az idén már nem rendeztek vendégséget, vagyis a búcsú családösszetartó szerepe ezeknél az embereknél megszűnt. Ide idős, többnyire egyedülálló személyek tartoznak, akik rossz egészségi állapotuk miatt a templomba is csak nehezen jutnak el, s akkor is csak a megszokott misék egy részére. Ebből kifolyólag ők már nem tudnak vendégeket fogadni, gyermekeik pedig vagy távol élnek (pl. Budapest, Svájc) és nem jönnek haza erre az alkalomra, vagy pedig nem érzik szükségét a családi rendezvényeknek.

A harmadik csoportba a megkérdezetteknek azt a részét soroltuk, akik számára a búcsú már nem vallási indíttatású eseményként jelenik meg, hanem a mindennapok rohanása közben a nyugalmat jelenti. A búcsú ugyanis okot ad nekik arra, hogy összejöjjenek a rokonok, barátok, illetve a búcsúvásárban találkozzanak régen látott ismerőseikkel.

Ezáltal az évről évre ismétlődő családi hagyományok megőrződnek, de mivel már nem érzik szükségét annak, hogy kérés vagy köszönet céljából a templomban imádkozzanak Istenhez, oda legfeljebb néhány pillanatra térnek be. E rövid látogatásban egy átmeneti formát láthatunk, amit azzal magyaráznak, hogy megszokták, hogy a búcsú napján be kell térni a templomba.

Ezek az emberek tehát magukénak érzik a búcsút, hiszen belenevelődtek, vagy házasság révén Alsóvárosra kerülve átvették az itteni szokásokat, de a búcsú fő jelentőségét már csak összetartó erejében látják.

Míg régen a vendégek száma az első és a harmadik csoportnál elérte a 30 főt, addig ez mára már lecsökkent a legtöbb helyen 10-15 főre, vagyis csak a legszűkebb család jön össze, mert az időseknek sokszor nincs erre ereje, gyermekeik pedig gyakran csak vasárnap jönnek haza a nyaralásból, vagy dolgoznak – hiszen a bálázást, öszibarackszedést nem lehet elhalasztani –, és nincs idejük segíteni. Természetesen ennek ellenkezőjére is akadt példa, amikor az elszármazott gyerekek is hoznak otthonról süteményt, vagy segítenek a főzésben.

A búcsúra való előkészületek e két csoportnál már a hét elején megkezdődnek – megveszik a húst, az italokat és elkezdik sütni a tartósabb süteményeket –, hiszen a búcsút nem a napján, augusztus 5-én, hanem az ahhoz közelebb eső vasárnap tartják.

A vasárnapi ebéd összeállításában annyi változás történt, hogy az étkezési kultúra átalakulásával párhuzamosan megjelentek a vegetáriánus ételek (pl. karfiol farsírt, rántott tök), hogy ezekkel is minél jobban a vendégek kedvében járjanak a háziasszonyok. Emellett a régi ünnepi ebéd nélkülözhetetlen részét, a rétest ma már csak egy helyen készítik, mert az sok időt és szaktudást igényel. Helyét olyan új sütemények foglalták el, melyek már az egyéni ízlést tükrözik. Néhány jól bevált recept kivételével nem is biztos, hogy a következő évben ugyanezeket sütik.

A negyedik csoport tagjainak az ünnep vallási tartalma nem fontos, és a búcsú profán részével is kevésbé foglalkoznak, vagyis a búcsú hétvégéjén is ugyanazokat a foglalatosságokat végzik, mint máskor. Mindössze annyi eltérés tapasztalható, hogy e hétvége folyamán egy vagy több alkalommal kimennek a búcsúvásárba forgózni és búcsúfiát venni. Ide tartozik a legtöbb újonnan Alsóvárosra települt személy és a tősgyökeres alsóvárosiak közül is sokan sorolhatók ide, akik „elmenekülnek” a búcsú elől, mert azt csak felesleges pénzköltésnek tartják.

Befejezésként a búcsú és a munka kapcsolatáról, illetve ezzel összefüggésben a misék látogatottságáról szólnunk. Egyre kevesebben vannak azok, akik a búcsút állítják előtérbe a munkával szemben. Ide főképp az első csoport tagjai tartoznak, akik emiatt például még szakmai továbbképzésről is hajlandók lemondani, mert ekkor van együtt a család, illetve számukra a búcsú belső lelki megnyugvásuk forrá-

sát jelenti, melynek ereje hetekig tart. Ezzel szemben a harmadik és negyedik csoport tagjai közül néhányan vasárnap is dolgoznak, s ha rendeznek is vendégséget, akkor annak az időpontját teszik át szombatra.

A misék között is megfigyelhetők látogatottabbak: a szombati 18 órás misére azért mentek el többen az alsóvárosiak közül, mert még szakíthattak időt a készülődések közepette a templomra. A vasárnapi 9 órás misét a Szeged-Csanádi püspök tartotta, illetve ezt követte a körmenet, s erre emiatt mentek el sokan. Egy helyen ezért a családi ebéd időpontját is eltették vasárnapról szombatra, hiszen a főzés az egész délelőttöt elvette volna. Ezeken kívül a vasárnap esti „alsóvárosiak miséje” is kedvelt volt, mert ekkorra már elmentek a vendégek, és a házigazdák ráértek templomba menni. Emellett néhányan voltak az éjféli halottak miséjén; vasárnap reggel a 7 órás misén, vagy délután az újpap miséjén, de ez csak elszórtan fordult elő.

Összességként megállapítható, hogy az alsóvárosiak 1997-ben a két háború közötti korszaktól sok tekintetben eltérő módon ünnepelték – avagy nem ünnepelték meg a bűcsút. Feltételezésünket, hogy az ünneplés imént bemutatott átalakulása állandósul, csak egy évek múlva megismételt kutatás cáfolhatja vagy erősítheti meg.